

Analize in prikazi

Mladi s posebnimi potrebami na prehodu v zaposlitev

MAG. MAJA ZOVKO STELE

Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji

KARL DESTOVNIK

Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji

MAG. TATJANA DOLINŠEK

Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji

MOJCA ARH

Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji

● **Izvleček:** Prehod s področja izobraževanja v delovno sfero je pogosto težaven korak za vsakega mladostnika. Mladi s posebnimi potrebami pa imajo pri tem prehodu še več težav. Podatki kažejo, da jih velika večina po končanem šolanju ostane doma, nekateri se prijavijo v evidenco Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, drugi se vključijo v proces zaposlitvene rehabilitacije, le redki se zaposlijo. Med brezposelnostjo pa izgubijo temeljne sposobnosti zaposljivosti. Iskanju in razvijanju rešitev za prehod mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela je namenjen projekt Prehod mladih. Projekt s celostnim pristopom in sistematičnimi projektnimi vsebinami vpliva na večjo socialno vključenost mladih s posebnimi potrebami ter prispeva k oblikovanju enotnega podpornega okolja kot vmesnika med šolo in trgom dela za opolnomočeni vstop ciljne skupine na trg dela.

Ključne besede: mladi, posebne potrebe, prehod, trg dela.

Young People with Special Needs in Transition to Employment

● **Abstract:** The transition from education to the workplace is often a difficult step for every adolescent. However, young people with special needs experience even greater problems in this transition. According to data, the majority of them stay at home after finishing school; some register in the record of the Employment Service of Slovenia; others become involved in the vocational rehabilitation process; and only rare ones find employment. While being unemployed they lose their basic employability skills. The project Prehod mladih (The Transition of Young People) is intended to find and develop solutions to the transition of young people with special needs from school to the labour market. With its comprehensive approach and systematic contents, this project increases the social inclusion of young people with special needs and helps to create a unified supporting environment as a gateway between school and the labour market, thus enabling the target group to enter the labour market empowered.

Keywords: young people, special needs, transition, labour market.

1 Pomen dela v današnji družbi

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1993) delo definira kot zavestno uporabljanje telesne ali duševne energije za pridobivanje dobrin. Različni avtorji, ki raziskujejo pomen dela, se strinjajo, da gre za izjemno pomemben del človekovega življenja, zato je samo

nik kljub nespremenjeni delovni zmožnosti ne zmore pridobivati sredstev za življenje. Brezposelnost tako vpliva na številne vidike človekovega življenja (Kavar Vidmar 1993).

Obstajajo številne raziskave, ki preučujejo povezanost med brezposelnostjo ter fizičnim in psihičnim zdravjem posameznika. Večina poudarja, da je povezava med brezposelnostjo in zdravjem posameznika izredno močna. Čeprav se vsak posameznik drugače odzove na problem brezpo-

Delo je temelj socialne varnosti in tudi glavna pot za vključevanje v družbeno življenje ter najboljše varovalo pred socialno izključenostjo.

selnosti, ima ta večinoma zelo negativen vpliv na človeka. Večina avtorjev ugotavlja, da negativne posledice brezposelnosti močno korelirajo s socialno integracijo. Torej več negativnih posledic zasledimo pri osebah, ki so slabše integrirane in imajo šibkejšo socialno mrežo (Rapuš Pavel 2010).

delo predmet raziskovanja številnih ved. Kavčič (1987, str. 11) delo definira kot »pojav, ki je temeljnega pomena za razumevanje človeka kot posameznika in kot družbenega bitja za razumevanje nastanka in razvoja človeštva«. Nekateri avtorji pravijo, da je delo »ključno za človekovo samouresničitev« (Marx, v Haralambus in Holborn, 1999, str. 187) ter tudi, da je eden najbolj središčnih vidikov človekovega življenja (Kanjuo Mrčela 2002). Delo je prav tako temelj socialne varnosti in tudi glavna pot za vključevanje v družbeno življenje ter najboljše varovalo pred socialno izključenostjo (Rapuš Pavel 2005, Zorc-Maver 2007).

2 Brezposelnost in njene posledice

Ravno zaradi tega, ker je v današnji družbi delo tako visoko vrednoteno, pomeni brezposelnost zelo veliko težavo za večino ljudi. Brezposelnost je pogosto označena kot ekonomski in socialni pojav. Kot socialni pojav je označena, ker gre pri brezposelnosti za poslabšanje materialne ravni prizadetega s tem, da mu zmanjša prihodke ali pa poveča izdatke. Kot ekonomski pojav pa je brezposelnost označena, saj zaradi nje posamez-

Ule (2000) navaja glavne negativne lastnosti brezposelnosti:

- strah pred materialnim pomanjkanjem,
- redukcija raznolikosti življenjskih oblik,
- redukcija življenjskih ciljev in načrtov,
- redukcija pomembnih odločitev (ustvarjanje družine, selitev ipd.),
- primanjkljaj delovnega zadovoljstva,
- doživljanje psihično stresnih situacij,
- negotovost glede prihodnosti,
- znižanje socialnega statusa.

Brezposelnost s sabo pogosto prinese občutek krivde in sramu, težave pri ohranjanju socialnih stikov, opuščanje družbenega življenja, stiske, znižano samospoštovanje, anksioznost, zaskrbljenost, depresijo, strah. Zelo je pogosto tudi povečanje že obstoječih zdravstvenih težav in pojav novih (Rapuš Pavel, 2010).

3 Brezposelnost in mladi

Za obdobje mladostništva so značilni nestabilnost, spremembe, osredotočenost nase, predvsem pa oblikovanje identitete. Prav tako je za vse mlade značilna dinamika prehodov med različnimi statusi. Mladi v tem obdobju prehajajo iz obdobja mladostništva v obdobje odraslosti. Eden ključnih dejavnikov uspešnega prehoda iz mladostništva v odraslost je vsekakor prehod iz izobraževalnega sistema v zaposlitev.

Prav zaposlitev mladim zagotavlja socialno in ekonomsko neodvisnost, poleg tega pa ima pomembno vlogo pri avtonomiji in socialni integraciji. Zorc Maver (2007) navaja, da ima prav zaposlitev izjemno vlogo pri dosegu statusa odraslega, saj z zaposlitvijo mlada oseba lahko sebi in družbi dokaže, da je zmožna za pridobivanje materialnih sredstev, po drugi strani pa ji zaposlitev omogoča vključenost v družbo.

Mladi na trgu dela imajo določene prednosti in prav tako tudi določene slabosti v primerjavi z drugimi. Njihove prednosti so predvsem kompleksno znanje, fleksibilnost, inovativnost in nižje zahteve glede dela, slabosti pa manjša odgovornost, manjša pripadnost, nestalnost in pomanjkljive izkušnje (Trbanc 2005). Žal se položaj mladih na trgu dela poslabšuje. Veliko mladih je namreč po končanem izobraževanju brezposelnih ali nestalno zaposlenih (Domene, Arim 2016). Brezposelnost mladih je tako v Evropski uniji kar dva- do trikrat višja od splošne stopnje brezposelnosti. Pri tem obstajajo velike razlike med različnimi državami (Ignjatović, Trbanc 2009). Tudi v Sloveniji se je v gospodarski krizi močno povečal problem prehoda mladih iz izobraževanja na trg dela. Stopnja brezposelnosti se je med mladimi v Sloveniji v obdobju 2008-2014 zelo povišala. Od leta 2015 se je stanje nekoliko izboljšalo, saj se je brezposelnost oseb med 18. in 29. letom začela nižati. Leta 2016 je bila tako stopnja registrirane brezposelnosti med mladimi precej nižja. Kljub temu so mladi na trgu dela v slabšem položaju kot druge skupine.

Trbanc (2005) kot glavna razloga za visoko brezposelnost mladih navaja podaljševanje izobraževanja ter tog trg dela. Podaljšano izobraževanje po eni strani izboljša izobrazbeno strukturo delovne sile, po drugi strani pa povzroča nizko stopnjo aktivnosti mladih. Togost trga se vidi v tem, da se trg deli na dva segmenta: prvega, ki omogoča varne zaposlitve za nedoločen čas, in drugega, ki je bolj fleksibilen in negotov ter namenjen predvsem mladim.

Ignjatović in Trbanc (2009) omenjata dejavnike, ki vplivajo na trenutno stanje na trgu dela za mlade, in sicer:

- gospodarska gibanja, ki vplivajo na povpraševanje po delovni sili in pogostost zaposlitve mladih,
- lokalne in regionalne gospodarske razmere,
- demografsko stanje,
- izobraževalni sistemi in svetovalna opora na prehodu v zaposlitev,
- zakonska in podzakonska regulacija zaposlovanja,
- odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih,
- usklajenost potreb gospodarstva z željami oziroma področji študija mladih,
- ozaveščanje o problematiki.

Vse prej omenjeno uvršča mlade med skupino težje zaposljivih oseb. Tudi posledice brezposelnosti so pri mladih zelo pogosto bolj resne kot v preostali populaciji. Mladi večkrat zaradi dolgotrajne brezposelnosti postanejo apatični in pasivni, zniža se njihova samopodoba in samospoštovanje, dolgoročno lahko razvijejo tudi socialno negativen odnos do dela, ki pa je predvsem posledica obrambnega mehanizma. Pri mladih

Eden ključnih dejavnikov uspešnega prehoda iz mladostništva v odraslost je vsekakor prehod iz izobraževalnega sistema v zaposlitev. Prav zaposlitev mladim zagotavlja socialno in ekonomsko neodvisnost.

so zelo pogoste tudi vedenjske težave in različne odvisnosti. Prav brezposelnost mladih je eden glavnih razlogov njihove socialne ranljivosti, saj jih postavlja v izredno neugoden položaj in zmanjšuje njihov status in ugled v družbi (Ule 2000). Psihosocialne posledice brezposelnosti bistveno bolj poškodujejo osebnost pri mladih kot pri starejših. Zaradi vseh omenjenih razlogov je izjemno pomembno, da poskrbimo, da pri mladih ne pride do daljšega obdobja brezposelnosti.

4 Brezposelnost in mladi s posebnimi potrebami

Položaj mladih na trgu dela je zaskrbljujoč in posledice brezposelnosti so za mlado osebo lahko izredno negativne. Njihov uspešen prehod na trg dela je odvisen od številnih dejavnikov, in sicer od kulturnega kapitala, podpore družine, možnosti in omejitev v procesu izobraževanja, spolne, socialne ter etnične pripadnosti (Rapuš Pavel 2010). Mladi s posebnimi potrebami imajo pri tem prehodu še več težav, saj imajo poleg vseh drugih ovir še določene zdravstvene težave, ki jim to pot še otežujejo.

Podatki kažejo, da se zelo majhno število mladih s posebnimi potrebami zaposli takoj po končanem šola-

dovolj dobrih informacij za prehod in da so prav povezave z delodajalci na sistemski ravni pri tem ključnega pomena (Tabaj, Dolinšek Pernovšek, Destovnik 2016). Na podlagi izhodiščne analize, pripravljene glede na aktualne podatke Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in Statističnega urada Republike Slovenije, so oblikovani temelji projekta Prehod mladih.

V Sloveniji ni storitev oziroma službe, ki deluje kot vmesnik med šolo in trgom dela.

nju. Nekateri mladi se po koncu šolanja prijavijo na Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, večina pa jih po koncu šolanja vsaj nekaj časa ostane doma (Tabaj, Dolinšek Pernovšek, Destovnik 2016).

Tudi tisti mladi, ki se prijavijo na Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, v kolikor nimajo vidne oblike posebnih potreb, kot so senzorne oviranosti ali pa gibalna oviranost, zelo pogosto ostanejo spregledani, in včasih mine tudi več let, preden so usmerjeni v ustrezne strokovne ustanove.

Za mlade s posebnimi potrebami je posledično pogosto značilna dolgotrajna brezposelnost. V času brezposelnosti se pogosto že obstoječim težavam, zaradi katerih imajo status otroka oz. mladostnika s posebnimi potrebami, pridružijo še dodatne težave, kot so izguba pridobljenih znanj, izguba delovne zmožnosti in delovnih navad, težave na področju samopodobe in duševnega zdravja. Posledično postanejo še težje zaposljivi. Zato je nujno z aktivnostmi v smeri zaposlitve začeti že v času vključenosti v izobraževalno ustanovo, kar priporoča tudi Evropska agencija za razvoj izobraževanja oseb s posebnimi potrebami (<https://www.european-agency.org/>).

V Posnetku in analizi stanja problema prehoda mladih s posebnimi potrebami s šol na trg dela v Sloveniji avtorji Tabaj, Dolinšek Pernovšek in Destovnik (2016)

Projekt Prehod mladih je nastal kot odziv Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti na težave, s katerimi smo se srečevali pri zaposlovanju mladih s posebnimi potrebami.

ugotavljajo, da v Sloveniji ni storitev oziroma službe, ki deluje kot vmesnik med šolo in trgom dela. Obstaja sicer cela vrsta aktivnosti, kot so poklicno svetovanje Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, zdravstveno ocenjevanje v okviru Centra za poklicno rehabilitacijo Univerzitetnega rehabilitacijskega inštituta in tudi druge dejavnosti, ki so namenjene lažjemu prehodu na trg dela, vendar se nahajajo v različnih institucijah in so med sabo nepovezane. Prav tako so avtorji ugotavljali, da starši in otroci s posebnimi potrebami nimajo

5 Projekt Prehod mladih kot odgovor na brezposelnost med mladimi s posebnimi potrebami

5.1 Zakaj projekt Prehod mladih

V Sloveniji imamo razmeroma dober sistem šolanja otrok s posebnimi potrebami. Zakonodaja, ki se nanaša na poučevanje otrok s posebnimi potrebami, sistematično opredeljuje izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, predpisuje načine poučevanja, prilagoditve in zagotavljanje dodatne strokovne pomoči. Zakonodaja je tako zelo natančno zastavljena in dopušča različne oblike šolanja glede na posebne potrebe posameznega otroka. Posledično večina mladih s posebnimi potrebami ob vsej zagotavljeni pomoči bolj ali manj uspešno zaključijo šolanje.

Tudi sistem zaposlovanja oseb s posebnimi potrebami oziroma invalidov (ta terminologija se uporablja v vsej zakonodaji, ki opredeljuje področje zaposlovanja) je v naši državi dobro zastavljen. Obstajajo različne oblike zaposlovanja, ki so odvisne predvsem od delovne učinkovitosti posamezne osebe. Prav tako imamo v Sloveniji dobro urejen sistem zaposlovanja invalidov, ki z različnimi ukrepi spodbuja zaposlovanje oseb s statusom invalida.

Različni podatki in analize povzemajo ugotovitve, da kljub temu da imamo delujoča in urejena sistema tako šolanja kot tudi zaposlovanja oseb s posebnimi potrebami, v Sloveniji še vedno ni ustrezno poskrbljeno za prehod mladih s posebnimi potrebami iz enega sistema v drugega, torej iz šole na trg dela.

Če pa se zavedamo, da je ravno prehod iz šole na trg dela eden ključnih prehodov v življenju vsake mlade osebe in da je ta pogosto zelo težaven tudi za mlade,

ki nimajo posebnih potreb, lahko sklepamo, da imajo mladi s posebnimi potrebami pri tem prehodu še bolj izrazite težave.

Pred začetkom projekta smo v opravljenih analizah ugotavljali, da za uspešen prehod mladih s posebnimi potrebami na trg dela manjka povezovalni sistem, ki bi povezoval sistem šolstva s sistemom zaposlovanja. V različnih evropskih državah obstajajo primeri dobre prakse prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela. Tudi na področju Slovenije je bilo opravljenih nekaj projektov, namenjenih lažjemu prehodu mladih s posebnimi potrebami na trg dela. V enem od njih - projektu Prehod, ki sta ga sofinancirala Republika Slovenija in Evropski socialni sklad - se je v obdobju 2010-2013 za strokovno delo na področju prehoda mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela v Sloveniji usposobilo petnajst svetovalcev. Pridobljeno znanje so imeli priložnost tudi praktično preizkusiti. V preteklih projektih je bilo v sodelujočih regijah razvito odlično sodelovanje z izobraževalnimi institucijami, delodajalci in njihovimi asociacijami, lokalnimi skupnostmi, Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje, invalidskimi in humanitarnimi organizacijami, starši idr.

Prav izkušnje, pridobljene v dosedanjih projektih, so bile podlaga za bolj sistematično reševanje tovrstne problematike in za nastanek pilotnega projekta Prehod mladih.

5.2 Namen in cilji projekta Prehod mladih

Projekt Prehod mladih je nastal kot odziv Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti na težave, s katerimi smo se srečevali pri zaposlovanju mladih s posebnimi potrebami. Projekt, ki ga sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, poteka na celotnem območju Republike Slovenije in bo vanj med letoma 2018 in 2021 vključenih 2100 mladih s posebnimi potrebami.

Glavni namen projekta je vplivati na večjo socialno vključenost mladih s posebnimi potrebami ter prispevati k oblikovanju enotnega podpornega okolja kot vmesnika med šolo in trgom dela za njihov opolnomočeni vstop na trg dela. Projektne aktivnosti sledijo naslednjim ciljem:

- pridobivanje kompetenc mladih s posebnimi potrebami, ki jih bodo približale trgu dela,
- spodbujanje socialne vključenosti mladih s posebnimi potrebami,

- spodbujanje strokovnih delavcev v izobraževalnih in drugih institucijah, staršev oz. skrbnikov za čimprejšnjo aktivacijo mladih s posebnimi potrebami,
- vzpostavitev enotne zaposlitvene mreže za prehod iz šole na trg dela in
- ozaveščenost in motiviranost delodajalcev za zaposlovanje mladih s posebnimi potrebami.

5.3 Ciljna skupina projekta Prehod mladih

V projekt se vključujejo mladi s posebnimi potrebami, ki so stari do 29 let in imajo na podlagi odločbe Zavoda RS za šolstvo opredeljene motnje v duševnem razvoju, slepoto in slabovidnost oziroma okvaro vidne funkcije, gluhosto in naglušnost, govorno-jezikovne motnje, gibalno oviranost, dolgotrajno bolezen, avtistične motnje ali čustvene in vedenjske motnje. Iz ciljne skupine

Zaposleni pri projektu so večinoma psihologi, delovni terapevti, socialni delavci ter tudi drugi strokovnjaki sorodnih poklicev. Vsi strokovni delavci imajo znanja, potrebna za delo z mladimi s posebnimi potrebami.

je izvzeta le skupina mladih s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Za to se namreč predvideva, da naj bi mladi tekom šolanja kompenzirali primanjkljaje in naj ne bi imeli tako izrazitih težav pri prehodu v svet dela kot ostale skupine, ki so opredeljene v Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.

Pri vključitvi v projekt pa so prednostna skupina projekta tisti mladi, ki že imajo odločbo o usmeritvi, s katero jih lahko delodajalci neposredno pri prehodu iz šole zaposlijo kot osebe s statusom invalida (za zavezanice zaposlitve invalidov po Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov).

5.4 Izvajalci projekta Prehod mladih

Koordinator projekta je Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji, projekt pa izvajajo strokovno usposobljeni strokovni delavci, zaposleni pri koncesionarjih izvajalcih zaposlitvene rehabilitacije. Zaposleni pri projektu so večinoma psihologi, delovni terapevti, socialni delavci ter tudi drugi strokovnjaki sorodnih poklicev. Vsi strokovni delavci imajo znanja, potrebna za delo z mladimi s posebnimi potrebami.

rebami. Poleg tega dobro poznajo trg dela, posebne potrebe mladih in njihove možnosti. Poleg njih se v izvedbo storitev prehoda vključujejo tudi člani multi-

Na podlagi individualnega načrta in v njem opredeljenih ciljev si prizadevamo za motiviranje, opolnomočenje in spremljanje mladih pri aktivnem prehodu. Strokovni delavci pri projektu ves čas sodelujemo tako s strokovnimi delavci strokovnih timov za zaposlitveno rehabilitacijo kot tudi s svetovalnimi in strokovnimi de-

Pri mladoletnih mladih v projekt vključujemo tudi starše oziroma skrbnike, saj je njihovo sodelovanja ključnega pomena.

disciplinarnih strokovnih timov zaposlitvene rehabilitacije.

Timi zaposlitvene rehabilitacije in strokovni delavci projekta delujejo na območju celotne Republike Slovenije, zato je vključitev v projekt možna v vseh krajih v Sloveniji. Izvajalci projekta so projektni partnerji: URI Soča, Centerkontura, d. o. o., CRI Celje, d. o. o., IP Posočje, d. o. o., Integra inštitut, Ozara, d. o. o., Racio, d. o. o., Šentprima, Zavod Jelša, Zavod Ruj, Zavod Vitis, SIJ ZIP Center, d. o. o., Papilot Zavod ter Želva, d. o. o.

5.5 Vsebine dela znotraj projekta Prehod mladih

Eno vodilnih načel projekta je prostovoljna vključitev mladih v projekt in njihovo čim bolj aktivno sodelovanje.

Storitve v projektu Prehod mladih sestavljajo različne aktivnosti, s katerimi se mladim s posebnimi potrebami bolj sistematično omogoča čim bolj enake možnosti za vključevanje na trg dela in s tem socialna vključenost. Projekt omogoča usklajevanje in sodelovanje mladih s posebnimi potrebami, njihovih družin in vseh sodelujočih strokovnjakov od šol do delodajalcev in drugih podpornih ustanov.

Mlade znotraj projekta vključujemo v različne aktivnosti in vsebine. Za vsako vključeno osebo skupaj z njo

lavci ter sodelavci na šolah ali drugih organizacijah, ki jih obiskujejo mladi s posebnimi potrebami. Prav tako sodelujemo tudi z drugimi pomembnimi deležniki, kot so centri za socialno delo, različna društva in neprofitne organizacije, zdravstvene ustanove in podobno.

Pri mladoletnih mladih v projekt vključujemo tudi starše oziroma skrbnike, saj je njihovo sodelovanja ključnega pomena. Zelo pomembna vsebina našega dela je tudi sodelovanje z delodajalci z namenom delovnega preizkusa, opravljanja šolske oziroma študijske prakse, usposabljanja in razvijanja možnosti za zaposlitev mladega. Mladim pogosto omogočamo ogled delovnih mest pri različnih delodajalcih, saj si tako lažje predstavljajo, kaj vsebuje določeno delo, in se lažje odločajo o nadaljnji poklicni poti. Ves čas trajanja projekta projektni partnerji ustvarjamo mrežo delodajalcev, ki so motivirani za usposabljanje in zaposlovanje mladih s posebnimi potrebami ter tako njim kot tudi mladim zagotavljamo ustrezno strokovno podporo in tudi pomoč pri vzpostavljanju primernih delovnih razmer in morebitnih prilagoditev delovnega mesta.

Vsebine, ki jih ponujamo mladim, so vedno individualno zastavljene in odvisne predvsem od potreb vsakega posameznika. Mladi s posebnimi potrebami potrebujejo veliko podpore pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju ter o poklicni poti.

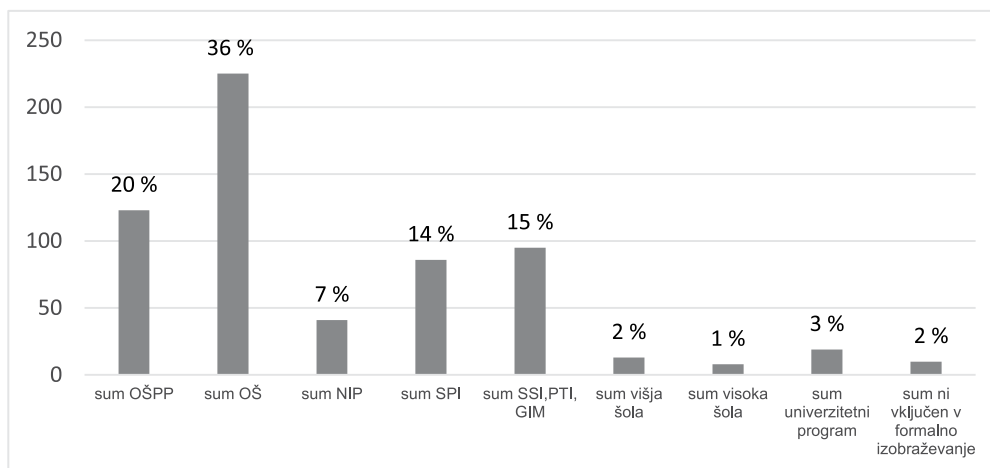
Mladim pomagamo pri spoznavanju sebe, svojih interesov, lastnosti, sposobnosti ter tudi omejitev. Prav tako jim pomagamo pri spoznavanju priložnosti z informacijami o šolah in fakultetah, poklicih, trgu dela ter možnostih za zaposlitev za mlade s posebnimi potrebami.

Cilj projekta je čim večje število mladih, ki se bodo ob izhodu iz projekta zaposlili, nadaljevali šolanje ali pa se prijavi na

Poleg dela z mladimi delo strokovnega delavca pri projektu obsega tudi sodelovanje s šolami, starši ter tudi z drugimi ustanovami, pomembnimi za prehod mladega, kot so centri za socialno delo, različna društva, zdravstvene ustanove in podobno.

oblikujemo individualni načrt prehoda. Gre za ključni dokument za izvajanje prehoda, katerega namen je načrtovanje in vodenje procesa prehoda na ravni posameznika.

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje in potem v ustrezne programe, ki jih ta zagotavlja (zaposlitvena rehabilitacija, programi aktivne politike zaposlovanja). Strokovni delavci pri projektu z mladimi, vključeni-

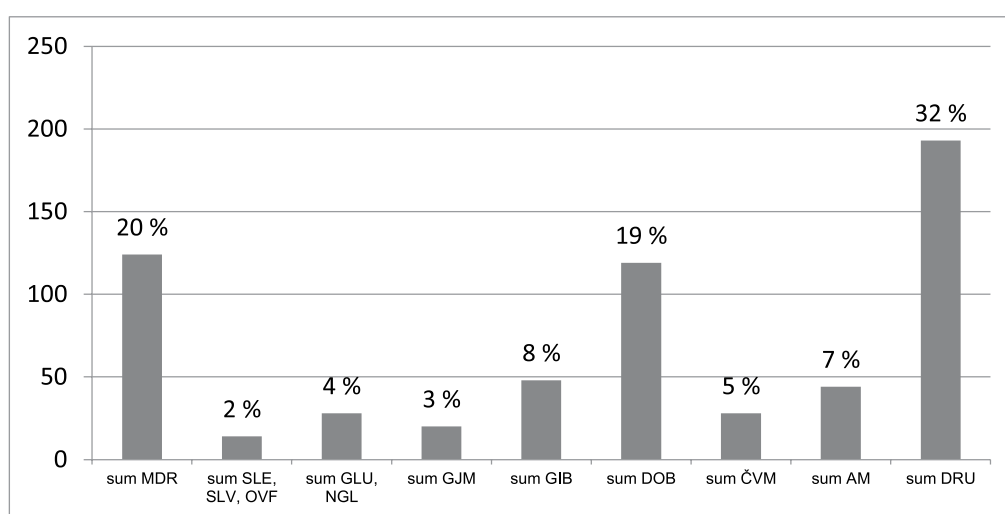
Legenda: OŠPP - osnovna šola s prilagojenim programom; OŠ - osnovna šola; NIP - nižje poklicno izobraževanje; SPI - srednje poklicno izobraževanje; SSI, PTI, GIM - srednje strokovno izobraževanje, poklicno tehnično izobraževanje, gimnazijski program.

Graf 1: Struktura uporabnikov glede na izobraževalni program

mi v projekt, delamo približno 6 do 24 mesecev, odvisno od potreb. Prav tako vse vključene spremljamo vsaj še 6 mesecev po izhodu iz projekta. Ravno spremljanje po izhodu iz projekta oziroma po zaposlitvi, vpisu na višjo stopnjo šolanja ali prijavi na Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje je ključnega pomena, saj opažamo, da se pri velikem številu mladih s posebnimi potrebami večje težave pojavijo šele takrat, ko se znajdejo v novem okolju. Zato jih strokovni delavci spremljamo vse do stabilizacije v novem okolju in jim zagotavljamo potrebno podporo in pomoč.

5.6 Prvi rezultati projekta Prehod mladih

Od začetka delovanja projekta - od 1. januarja 2018 do konca junija 2019 - smo v projekt vključili 850 mladih s posebnimi potrebami iz vse Slovenije. Prav tako smo sodelovali z več kot 400 vzgojno-izobraževalnimi ustanovami in z več kot 90 delodajalci. V delo z mladimi smo vložili več kot 33 000 ur strokovnega dela; 160 mladih je uspešno sklenilo projekt, od tega se jih je nekaj zaposlilo, večini pa smo pomagali pri prehodu

Legenda: MDR - motnje v duševnem razvoju, SLE, SLV, OVf - slepi, slabovidni in z okvaro vidne funkcije, GLU, NGL - gluhi in naglušni; GJM - govorno jezikovne motnje; GIB - gibalna oviranost; DOB - dolgotrajna bolezen; ČVM - čustveno-vedenjske motnje; AM - avtistične motnje; DRU - več motenj.

Graf 2: Struktura uporabnikov glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja

na višjo stopnjo šolanja ali pri prijavi na Zavod za zaposlovanje s ciljem napotitve v programe zaposlitvene rehabilitacije ali druge programe aktivne politike zaposlovanja. S tem smo preprečili, da bi mladi s posebnimi potrebami po koncu šolanja ostali doma, in smo jih že tekom šolanja seznanili z vsemi možnostmi, ki jih imajo na trgu dela, ter poskrbeli, da so se vključili v primerne oblike.

Potek dela z vključenimi mladimi je zelo individualen in odvisen tako od potreb mlade osebe kot tudi od njenih sposobnosti, zmožnosti, posebnih potreb in omejitev.

Poleg dela z mladimi delo strokovnega delavca pri projektu obsega tudi sodelovanje s šolami, starši ter tudi z drugimi ustanovami, pomembnimi za prehod mladega, kot so centri za socialno delo, različna društva, zdravstvene ustanove in podobno, s čimer podpiramo medresorsko sodelovanje, ki je ključnega pomena pri delu s populacijo otrok oz. mladih s posebnimi potrebami.

Kot je razvidno iz grafa 1, je največje število mladih, ki se vključujejo v projektne aktivnosti, vključenih v program redne osnovne šole, sledijo mladi, ki obiskujejo osnovne šole s prilagojenim programom, srednje strokovno in poklicno tehnično izobraževanje ter gimnazijske programe, srednje poklicno izobraževanje in nižje poklicno izobraževanje. Najmanj uporabnikov obiskuje visoke šole, sledijo višje šole in univerzitetni programi. V izobraževalni sistem ni vključenih 2 odstotka uporabnikov.

Če pogledamo strukturo vključenih glede na primanjkljaje, ki so opredeljeni v odločbah Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (graf 2), vidimo, da ima velika večina opredeljenih več težav. Največkrat so to kombinacije motenj v duševnem razvoju, avtističnih motenj, gibalnih motenj in dolgotrajnih bolezni. Sledita skupini mladih z motnjami v duševnem razvoju in z dolgotrajnimi boleznimi. Nekoliko manj je mladih, ki imajo opredeljeno eno od skupin: gibalne oviranosti, avtistične motnje ter čustvene in vedenjske motnje. Najmanj je mladih, ki so slepi, slabovidni oziroma z okvaro vidne funkcije, gluhih in naglušnih ter z govorno-jezičnimi primanjkljaji.

5.7 Predstavitev primerov vključevanja v projekt Prehod mladih

Potek dela z vključenimi mladimi je zelo individualen in odvisen tako od potreb mlade osebe kot tudi od nje-

nih sposobnosti, zmožnosti, posebnih potreb in omejitev. Tudi cilji, ki jih skupaj z mladimi opredelimo že v individualnem načrtu prehoda, so zelo različni. Za večino mladih je glavni cilj uspešen prehod na višjo stopnjo šolanja ali zaposlitev.

Za nekatere mlade so dovolj že manjši ukrepi, kot so pomoč pri določanju poklicnih ciljev, pri iskanju ustreznega šolskega programa, pri opravljanju šolske prakse in podobno. Pri tem strokovni delavci uporabljamo različne tehnike, kot so različni testi poklicnih interesov, omogočanje ogleda delovnega mesta oziroma

delovnega preizkusa z namenom lažjega odločanja o bodočem poklicu in podobno. Nekateri mladi potrebujejo kompleksnejšo in dolgotrajnejšo obravnavo ter več sodelovanja z različnimi deležniki.

V projekt vključujemo štiri različne skupine mladih s posebnimi potrebami, in sicer:

- a) mlade s posebnimi potrebami, ki končujejo osnovnošolsko izobraževanje,
- b) mlade s posebnimi potrebami, ki končujejo srednješolsko izobraževanje na različnih ravneh,
- c) mlade s posebnimi potrebami, ki končujejo izobraževanje na terciarni ravni (višje šole, visoke šole, fakultete),
- č) mlade s posebnimi potrebami, ki so izključeni iz šolskega sistema.

Ker je ravno četrta skupina, tj. skupina mladih, ki so izključeni iz šolskega sistema, najbolj ranljiva skupina in najbolj potrebuje našo pomoč, bomo predstavili primer uporabnika, ki je bil v času vključitve v projekt izključen iz šolskega sistema. Predstavili pa bomo tudi primer vključitve uporabnika, ki končuje osnovnošolsko izobraževanje in prehaja na srednjo šolo.

Primer osebe A.

Oseba A. je bila v času šolanja opredeljena kot otrok z več motnjami, in sicer kot otrok z avtističnimi motnjami, s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in kot dolgotrajno bolan otrok. Iz dokumentacije je razvidno, da je bil v času šolanja večkrat hospitaliziran zaradi težav na področju duševnega zdravja. Uspešno je končal štiriletni srednješolski program s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo. A. je bil v času vključitve v projekt star 25 let, kar pomeni, da je od konca šolanja preteklo že sedem let. Kljub temu je bil motiviran za vključitev v projekt, saj se je zavedal, da je zanj pomembno, da se čim prej vključi na trg dela.

A.-jeva močna področja so predvsem likovna nadarjenost, poznavanje robotskega programiranja in progra-

miranja animiranih filmov. Na tem področju je zelo uspešen in je bil v času šolanja večkrat tudi nagradjen.

Posebne potrebe izhajajo predvsem iz motnje avtističnega spektra. A. ima zelo svojstveno odzivanje, je čustveno umaknjen, izogiba se očesnemu stiku, prisotne so tudi motnje koncentracije in pozornosti.

Njegov poklicni cilj je predvsem vpis na višjo šolo za informatiko, s čimer si želi pridobiti temeljna in praktična znanja, ki so potrebna za delo v stroki. Zanimajo ga predvsem vrste robotov, zgradba robotskih mehanizmov in njihov pogon, klimatika robota, simulacija robotskih aplikacij in programiranje. Ker je bil A. že sedem let izključen iz šolskega sistema, je strokovna delavka predvidevala, da je njegovo v šoli pridobljeno znanje, ki je nujno potrebno za sledenje pouku na višji šoli, okrnjeno. Zato se je povezala z višjo šolo za informatiko ter uredila tutorsko pomoč študenta 2. letnika, ki je med drugim preveril njegove sposobnosti programiranja oziroma s pomočjo strokovne delavke pregledal, ali uporabnik zmora program višje šole za informatiko.

Ker je ugotavljala, da so njegova šolska znanja precej okrnjena, je predlagala vpis v različne obnovitvene tečaje, v katerih je obnovil in nadgradil znanja s področja informatike. Istočasno mu strokovna delavka ves čas daje podporo in pomoč pri krepitvi socialnih in komunikacijskih veščin. Prav tako mu pomaga pri sprejemanju lastnih posebnosti, ga seznaja o možnostih vključevanja v usposabljanje in delo ter ga opolnomoča pri čim bolj aktivnem prehodu nazaj v sistem šolanja.

Strokovna delavka ocenjuje, da se bo A. po letu in pol vključevanja v projektne aktivnosti oktobra 2019 brez večjih težav vpisal na želeni program višje šole. Tudi po uspešnem vpisu ga bo še naprej spremljala in mu zagotavljala potrebno podporo in pomoč vse do stabilizacije v novem šolskem okolju.

Primer A. je dokaz, da lahko tudi mlade, ki so dlje časa izključeni iz vseh sistemov, z ustreznimi prijemi in z ustrežno strokovno pomočjo ponovno aktiviramo, jim omogočimo nove priložnosti in s tem pomembno vplivamo na kakovost njihovega življenja.

Primer osebe B.

Oseba B. je mladostnik s posebni potrebami, v času šolanja opredeljen kot otrok z več motnjami, in sicer kot dolgotrajno bolan otrok in kot otrok z avtističnimi motnjami. V času vključitve v projekt je obiskoval 9.

razred osnovne šole, izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in s petimi urami dodatne strokovne pomoči.

B.-jeva močna področja so predvsem govorno-jezikovno področje. Izkazuje interes za dogajanje v družbenem in naravnem okolju.

Težave ima na področju grobe in fine motorike, pri vzdrževanju in usmerjanju pozornosti ter pri regulaciji čustev in razpoloženja. Prav tako so prisotni primanjkljaji na področjih socialne interakcije in komunikacije, ki ga najbolj ovirajo pri vsakodnevnem funkcioniranju.

Po uspešno končani osnovni šoli se je želel vpisati na srednjo poklicno šolo za hortikulturo in vizualne umet-

Mladim s posebnimi potrebami zagotavljamo strokovno pomoč pri prehodu na trg dela, jih opolnomočamo in motiviramo k čim bolj aktivni vlogi. Skozi različne aktivnosti jim omogočamo lažji prehod na trg dela.

nosti, smer vrtnar, nato pa bi želel nadaljevati v programu aranžerski tehnik.

Njegove ocene so bile dovolj dobre za vpis v želeni program, zato je vedel, da se bo uspešno vpisal. Pri vpisu v srednjo šolo pa je izražal močne stiske ob vključitvi v novo šolsko okolje. Zelo ga je skrbelo to, da je nova šola v drugem okolju, ki je oddaljeno od njegovega kraja bivanja in bo moral uporabljati javni prevoz. Prav tako je izražal skrb glede novih šolskih prostorov in učiteljev.

S strokovno delavko sta določila kratkoročne cilje prehoda, ki so bili usmerjeni v krepitev samostojnosti in opolnomočenje pri vključevanju v novo okolje. Strokovna delavka mu je svetovala glede aktualnih stisk in težav ter glede prepoznavanja in izražanja svojih čustev.

S ciljem zmanjšanja stisk, povezanih s spremembami, ki ga čakajo, se je strokovna delavka povezala s svetovalno delavko na šoli, na katero se uporabnik vpisuje. Predstavila ji je učenca in predlagala, da se osebno spoznata. Proti koncu šolskega leta je organizirala sestanek oziroma spoznavno srečanje z novo svetovalno delavko, ki je uporabniku razkazala prostore in ga spoznala s knjižničarko in ravnateljico. Tako starši kot uporabnik so izkazali zadovoljstvo nad sprejemom in prijaznostjo zaposlenih na šoli. Organizirani sestanek je uporabniku pomembno olajšal prehod v smislu povečanja varnosti.

Druga velika težava, s katero se je srečal uporabnik, je bil prihod od doma do nove šole, saj je bila ta oddaljena od domačega kraja in je bila nujno potrebna uporaba javnega prevoza. Strokovna delavka je med poletnimi počitnicami uporabnika pripravljala za samostojen prihod iz oddaljenega kraja bivanja z avtobusom do šole. Skupaj sta usvajala pot do šole, prav tako sta spoznala tudi širšo okolico, predvsem mestno knjižnico, kamor se bo lahko odpravil sam. Strokovna delavka ga je tudi po vpisu na srednjo šolo in izhodu iz projekta podpirala in spremljala. Stiske in dileme sta reševala sproti. Pomoč je najbolj intenzivno potreboval v prvih mesecih šolanja, dokler se ni stabiliziral v novem okolju. Uporabnik je danes uspešno končal prvi letnik izbranega programa. Kljub temu da je bil izhod iz projekta opravljen že ob vpisu v srednjo šolo, ga strokovna delavka še vedno spremlja. Tudi šolska svetovalna služba zelo intenzivno sodeluje s strokovno delavko.

Kljub temu da je imel uporabnik ustrezne ocene in posledično ni imel težav pri vpisu v zeleno šolo, je bilo na njegovi poti precej ovir. Tako uporabnik kot tudi starši so se strinjali, da brez pomoči strokovne delavke prehod na srednjo šolo ne bi bil mogoč oziroma bi bil bistveno težji.

6 Sklep

Mladi s posebnimi potrebami so po koncu šolanja, v okviru katerega imajo na podlagi odločbe o usmeritvi na voljo vso potrebno pomoč in podporo, pogosto prepuščeni sami sebi. Pomembno je, da se zavedamo, da posebne potrebe teh otrok večinoma ne izginejo z zaključkom šolanja. Spremljajo jih tudi po izhodu iz šolskega sistema in tudi naprej v zaposlitvi. Zato je pomembno, da jim - tako kot med šolanjem - potrebno

pomoč zagotavljamo tudi pri prehodu iz sistema šolanja v sistem zaposlovanja. Namen projekta Prehod mladih je ravno celovita in sistematična ureditev tega problema. Mladim s posebnimi potrebami zagotavljamo strokovno pomoč pri prehodu na trg dela, jih opolnomočamo in motiviramo k čim bolj aktivni vlogi. Skozi različne aktivnosti jim omogočamo lažji prehod na trg dela.

Naš cilj je, da bi storitve Prehoda mladih, ki jih znotraj projekta pilotno preverjamo, umestili med ostale storitve zaposlitvene rehabilitacije, ki jih že zdaj izvajamo izvajalci zaposlitvene rehabilitacije, ki smo obenem tudi izvajalci projekta Prehod mladih. Storitve zaposlitvene rehabilitacije so različne storitve, ki se izvajajo s ciljem, da se invalid usposobi za ustrezno delo, se zaposli, zaposlitev zadrži in v njej napreduje ali spremeni svojo poklicno kariero (Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, 2004). V Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov je opredeljenih štirinajst vrst storitev zaposlitvene rehabilitacije (Standardi storitev zaposlitvene rehabilitacije, 2012). Naš cilj je, da bo storitev Prehod mladih, postala še ena od storitev, ki jo bomo izvajali izvajalci zaposlitvene rehabilitacije. To bo omogočilo sistemsko ureditev problema prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela. S tem bomo omogočili vsem mladim s posebnimi potrebami ustrezno podporo in pomoč pri prehodu na trg dela, s čimer bomo bistveno vplivali na njihovo zaposljivost in socialno vključenost.

Pozitivni učinki projekta se kažejo že po letu in pol izvajanja in prepričani smo, da bomo tekom trajanja projekta strokovno pomoč pri prehodu zagotovili še večjemu številu pomoči potrebnim mladim.

Literatura

1. Domene, J. F. in Arim, R. G. (2016). Associations between depression, employment, and relationship status during the transition into the workforce: A gendered phenomenon? *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 50(1), 35-50.
2. Evropska agencija za razvoj izobraževanja oseb s posebnimi potrebami. Pridobljeno s <https://www.european-agency.org/> dne 20. 5. 2019.
3. Halarambos, M. in Holborn, M. (1999). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
4. Ignjatović, M. in Trbanc, M. (2009). Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V T. Rakar in U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo: analiza položaja mladih v Sloveniji 2009* (39-56). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
5. Kanjuo Mrčela, A. (2002). Sodobna rekonceptualizacija dela: delo med racionalnim in emocionalnim. *Teorija in praksa*, 39(1), 30-40.
6. Kavar Vidmar, A. (1993). Brezposelnost. V S. Dragoš in B. Mesec (ur.), *Socialna Slovenija* (str. 99-111). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

7. Kavčič, B. (1987). *Sociologija dela*. Ljubljana: Delavska enotnost.
8. Rapuš Pavel, J. (2005). *Delo je luksuz. Mladi o izkušnjah brezposelnosti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
9. Rapuš Pavel, J. (2010). Izkušnje socialne v/izključenosti mladih v položaju dolgotrajne brezposelnosti. *Socialna pedagogika*, 14(4), 417-438.
10. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (1993). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
11. Standardi storitev zaposlitvene rehabilitacije. (2012). Ljubljana: Univerzitetni rehabilitacijski inštitut RS - Soča, Razvojni center za zaposlitveno rehabilitacijo. Pridobljeno z www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/.../standardi_storitev_zr.pdf dne 2. 7. 2019.
12. Tabaj, A., Dolinšek Pernovšek, T., Destovnik, K. (2016). *Posnetek in analiza stanja problema prehoda mladih s posebnimi potrebami s šol na trg dela v Sloveniji in predstavitev dobrih praks*. Ljubljana.
13. Trbanc, M. (2005). Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V A. Črnak Meglič (ur.). *Otroci in mladina v prehodni družbi* (str. 161-189). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport - Urad RS za mladino, Založba Aristej.
14. Ule, M. (2000). Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V M. Ule (ur.). *Socialna ranljivost mladih* (str. 15-89). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Založba Aristej.
15. Zorc Maver, D. (2007). Socialna pedagogika in družba dela. V B. Dekleva, J. Rapuš Pavel, D. Zorc Maver (ur.), *Prehodi v svet dela - izbira ali nuja?* (str. 10-19). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
16. Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov. (2004). Uradni list RS, št. 63/2004. Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/content?id=78532> dne 13. 5. 2019.

e-publikacije Zavoda RS za šolstvo na portalu BIBLOS

www.biblos.si

biblos
eKnjige na spletu

Na portalu Biblos objavljamo tri publikacije in vas vabimo k nakupu oz. izposoji.

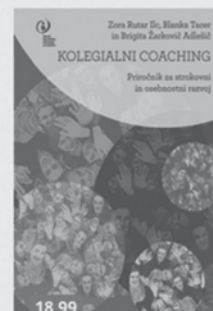
Kupi Izposodi

Različni avtorji in avtorice
Geografija v šoli

Kupi Izposodi

Različni avtorji in avtorice
Zgodovina v šoli

Kupi Izposodi

Zora Rutar Ilc, Blanka Tacer, Brigita Žarkovič Adlešič
Kolegijski coaching: priročnik za strokovni in osebni razvoj